ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA O'QITUVCHILARNING KASBIY CHARCHASH SINDROMINING OLDINI OLISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Matupayeva Shohsanam Zaripboy qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika kafedrasi v.b dotsenti
998 97 741 68 88 **shohsanammatupaeva@gmail.com**
Rustamova Shaxzoda Abdullayevna
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
Email: shaxzodarustamova@gmail.com
Ruzibayeva Shaxnoza Askarovna
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
Email: shaxnozaruzibayeva@gmail.com
Saitjanova Ozoda Rustamovna
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
Email: ozodasaitjanova@gmail.com
Turdaliyeva Gulmira Qudratjon qizi
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
Email: gulmiraturdaliyeva@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy charchash sindromining oldini olishning innovatsion pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Pedagoglarning kasbiy faoliyati yuqori darajadagi psixologik va emotsional yuklama bilan bog'liq bo'lib, bu holat ko'pincha kasbiy charchash sindromining yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Tadqiqotda pedagoglarning kasbiy charchashiga ta'sir etuvchi asosiy omillar hamda ushbu muammoning oldini olishga qaratilgan innovatsion pedagogik yondashuvlar o'rganildi. Shuningdek, ta'lim jarayonida qulay pedagogik muhit yaratish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish hamda psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishning ahamiyati yoritildi. Tadqiqot natijalari innovatsion pedagogik mexanizmlar pedagoglarning kasbiy charchash sindromini kamaytirish va ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kasbiy charchash sindromi, pedagogik faoliyat, innovatsion pedagogik mexanizmlar, pedagogik muhit, psixologik barqarorlik.

Аннотация. В данной статье анализируются инновационные педагогические механизмы предотвращения синдрома профессионального выгорания учителей в современной системе образования. Профессиональная деятельность педагогов связана с высоким уровнем психологической и эмоциональной нагрузки, что нередко приводит к возникновению синдрома профессионального выгорания. В исследовании рассматриваются основные факторы, влияющие на профессиональное выгорание учителей, а также инновационные педагогические подходы, направленные на предотвращение данного явления. Результаты исследования показывают, что использование инновационных педагогических механизмов способствует снижению профессионального выгорания и повышению эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: профессиональное выгорание, педагогическая деятельность, инновационные педагогические механизмы, педагогическая среда, психологическая устойчивость.

Abstract. This article analyzes innovative pedagogical mechanisms for preventing teacher burnout syndrome in the modern education system. Teachers' professional activities are often associated with high psychological and emotional workload, which can lead to professional burnout. The study examines the main factors influencing teacher burnout and explores innovative pedagogical approaches aimed at preventing this phenomenon. The results indicate that the implementation of innovative pedagogical mechanisms helps reduce teacher burnout and improves the effectiveness of the educational process.

Keywords: teacher burnout syndrome, pedagogical activity, innovative pedagogical mechanisms, educational environment, psychological stability.

Kirish

Hozirgi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar pedagoglarning kasbiy faoliyatiga yangi talablarni qo'ymoqda. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchilar nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi muhim pedagogik subyekt sifatida faoliyat olib boradi. Shu sababli pedagoglarning kasbiy faoliyati yuqori darajadagi psixologik va emotsional yuklama bilan bog'liq bo'ladi.

Pedagoglarning kasbiy faoliyatida doimiy stress, yuqori ish yuklamasi hamda mas'uliyat darajasining yuqoriligi ko'pincha kasbiy charchash sindromining yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Kasbiy charchash sindromi pedagoglarning psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ularning kasbiy faoliyat samaradorligini pasaytiradi.

Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida pedagoglarning kasbiy charchash sindromining oldini olish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Innovatsion pedagogik mexanizmlarni qo'llash pedagoglarning kasbiy barqarorligini mustahkamlash hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi [4].

Mazkur maqolaning maqsadi zamonaviy ta'lim tizimida pedagoglarning kasbiy charchash sindromining oldini olishning innovatsion pedagogik mexanizmlarini tahlil qilishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Pedagoglarning kasbiy charchash sindromi masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy faoliyati yuqori darajadagi mas'uliyat, emotsional zo'riqish hamda doimiy pedagogik stress bilan bog'liq bo'lib, bu holat ko'pincha kasbiy charchash sindromining yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Shu sababli pedagoglarning kasbiy charchash sindromini o'rganish hamda uning oldini olish yo'llarini aniqlash zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Kasbiy charchash sindromi tushunchasi ilk bor psixologiya fanida keng tadqiq qilingan bo'lib, amerikalik tadqiqotchi C. Maslach tomonidan ilmiy asoslab berilgan. Maslach kasbiy charchash sindromini pedagoglarning uzoq muddatli emotsional zo'riqishi natijasida yuzaga keladigan murakkab psixologik holat sifatida tavsiflaydi [1]. Uning fikriga ko'ra, kasbiy charchash sindromi uch asosiy komponentdan iborat bo'ladi: emotsional holdan toyish, depersonalizatsiya hamda kasbiy samaradorlikning pasayishi. Emotsional holdan toyish pedagoglarning ish faoliyatida doimiy stress va zo'riqish natijasida yuzaga keladi. Depersonalizatsiya esa o'qituvchilarning o'quvchilar va hamkasblarga nisbatan befarqlik yoki

sovuqqon munosabatda bo‘lishi bilan namoyon bo‘ladi. Kasbiy samaradorlikning pasayishi esa pedagoglarning o‘z kasbiy faoliyatidan qoniqmasligi hamda o‘z imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchining kamayishi bilan izohlanadi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda pedagoglarning kasbiy charchash sindromi ko‘pincha ish yuklamasining ortishi, pedagogik muhitning murakkablashuvi, byurokratik talablarning ko‘payishi hamda psixologik bosimning kuchayishi bilan bog‘liq ekani ta’kidlanadi. Ayniqsa, zamonaviy ta’lim tizimida pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash hamda o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish talab qilinishi ularning kasbiy faoliyatida qo‘shimcha stress omillarini yuzaga keltiradi.

Mazkur tadqiqot jarayonida pedagoglarning kasbiy charchash sindromining oldini olishga qaratilgan innovatsion pedagogik mexanizmlarni o‘rganish maqsadida bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi yordamida pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy manbalar o‘rganildi hamda pedagoglarning kasbiy charchash sindromi bilan bog‘liq nazariy yondashuvlar tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil metodi orqali turli ilmiy tadqiqotlar natijalari o‘zaro taqqoslandi hamda kasbiy charchash sindromining yuzaga kelishiga ta’sir etuvchi omillar aniqlab olindi. Pedagogik kuzatish metodi esa pedagoglarning kasbiy faoliyat jarayonidagi psixologik holatini hamda ularning ish faoliyatida uchraydigan qiyinchiliklarni o‘rganish imkonini berdi. Bundan tashqari, pedagogik faoliyatni tahlil qilish metodi yordamida pedagoglarning kasbiy faoliyatini tashkil etish jarayoni o‘rganildi hamda kasbiy charchash sindromining oldini olishga qaratilgan samarali pedagogik mexanizmlar aniqlab olindi [2].

Mazkur metodlar yordamida zamonaviy ta’lim tizimida pedagoglarning kasbiy charchash sindromini kamaytirishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik yondashuvlar ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari pedagoglarning kasbiy charchash sindromiga bir qator muhim omillar ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. Avvalo, pedagoglarning ish yuklamasining ortishi kasbiy charchash sindromining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchilarga yuklatilayotgan vazifalarning ko‘payishi, hujjatlar bilan ishlash hajmining ortishi hamda darsdan tashqari faoliyatlarning ko‘pligi pedagoglarning psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, pedagoglarning kasbiy faoliyatida psixologik stress va emotsional zo‘riqish ham muhim omillardan biri hisoblanadi. O‘quvchilar bilan ishlash jarayonida yuzaga keladigan murakkab pedagogik vaziyatlar, ota-onalar bilan munosabatlar hamda yuqori darajadagi mas’uliyat pedagoglarning psixologik zo‘riqishiga sabab bo‘lishi mumkin. Bu esa vaqt o‘tishi bilan kasbiy charchash sindromining yuzaga kelishiga olib keladi.

Pedagogik muhitdagi qiyinchiliklar ham pedagoglarning kasbiy charchashiga ta’sir etuvchi omillardan biridir. Ta’lim muassasalarida pedagoglar uchun qulay pedagogik muhit yaratilmagan bo‘lsa, jamoa ichida hamkorlik yetarli darajada rivojlanmagan bo‘lsa hamda pedagogik faoliyatni qo‘llab-quvvatlash tizimi mavjud bo‘lmasa, bu holat pedagoglarning kasbiy motivatsiyasining pasayishiga olib keladi.

Bundan tashqari, pedagoglar uchun kasbiy qo‘llab-quvvatlash tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi ham kasbiy charchash sindromining kuchayishiga sabab bo‘ladi. Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi uchun yetarli sharoit yaratilmagan bo‘lsa, malaka oshirish

imkoniyatlari cheklangan bo‘lsa hamda psixologik yordam tizimi mavjud bo‘lmasa, pedagoglarning kasbiy faoliyatida qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Mazkur muammoning oldini olish uchun zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion pedagogik mexanizmlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Avvalo, pedagoglar uchun psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratish zarur. Bunday tizim pedagoglarning stressga chidamliligini oshirish hamda ularning psixologik barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta’minlash maqsadida malaka oshirish kurslari, ilmiy seminarlar hamda treninglar tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etish ham pedagoglarning kasbiy faoliyatini yengillashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘qitish jarayonini samarali tashkil etish, o‘quvchilar bilan ishlashni yengillashtirish hamda pedagoglarning ish samaradorligini oshirish imkonini beradi [6]. Shu bilan birga, pedagogik muhitni takomillashtirish, jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish hamda pedagogik faoliyatni qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratish pedagoglarning kasbiy charchash sindromining oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Muhokama

Pedagoglarning kasbiy charchash sindromining oldini olish zamonaviy ta’lim tizimining barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchilarning kasbiy faoliyati yuqori darajadagi mas’uliyat, doimiy emotsional zo‘riqish hamda murakkab pedagogik vazifalar bilan bog‘liq bo‘lganligi sababli, ularning kasbiy barqarorligini ta’minlash ta’lim jarayonining samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli pedagoglarning kasbiy charchash sindromining oldini olishga qaratilgan innovatsion pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, pedagoglarning kasbiy charchash sindromi ko‘pincha ish yuklamasining ortishi, psixologik bosimning kuchayishi hamda pedagogik muhitdagi qiyinchiliklar bilan bog‘liq holda yuzaga keladi. Shu sababli ushbu muammoni bartaraf etish kompleks yondashuvni talab qiladi. Avvalo, ta’lim muassasalarida pedagoglar uchun qulay va qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik muhit yaratish muhim hisoblanadi. Bunday muhit pedagoglarning kasbiy faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, ularning pedagogik faoliyatga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi.

Shuningdek, pedagoglarning kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish ham muhim omillardan biridir. Pedagoglar uchun malaka oshirish kurslari, ilmiy seminarlar hamda pedagogik treninglarni tashkil etish ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa pedagoglarning o‘z kasbiy faoliyatiga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi hamda kasbiy charchash sindromining oldini olishga xizmat qiladi.

Pedagoglar uchun psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish ham kasbiy charchash sindromining oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Pedagoglarning stressga chidamliligini oshirish, emotsional barqarorligini mustahkamlash hamda kasbiy faoliyat jarayonida yuzaga keladigan psixologik qiyinchiliklarni bartaraf etish ularning kasbiy samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, innovatsion pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etish pedagoglarning ish faoliyatini yengillashtiradi hamda ta’lim jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi [6].

Umuman olganda, pedagoglarning kasbiy charchash sindromining oldini olish ta’lim tizimida pedagogik, psixologik hamda tashkiliy omillarning o‘zaro uyg‘unligini talab etadi.

Bunday yondashuv pedagoglarning kasbiy barqarorligini mustahkamlash hamda ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagoglarning kasbiy charchash sindromining oldini olish muhim pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Pedagoglarning kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan psixologik zo‘riqish, ish yuklamasining ortishi hamda pedagogik muhitdagi qiyinchiliklar ularning kasbiy faoliyat samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli pedagoglarning kasbiy barqarorligini ta’minlash hamda kasbiy charchash sindromining oldini olish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari innovatsion pedagogik mexanizmlarni qo‘llash pedagoglarning kasbiy charchash sindromini kamaytirish hamda ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatdi. Pedagoglar uchun qulay pedagogik muhit yaratish, ularning kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish hamda psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish pedagoglarning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishga yordam beradi.

Shuningdek, zamonaviy ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish pedagoglarning ish faoliyatini yengillashtirish hamda o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bu esa pedagoglarning kasbiy faoliyatdan qoniqishini oshirib, kasbiy charchash sindromining oldini olishga xizmat qiladi.

Kelajakda pedagoglarning kasbiy faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan innovatsion pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish, pedagogik muhitni takomillashtirish hamda pedagoglarning psixologik barqarorligini mustahkamlash bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Maslach C., Leiter M. (2016). Burnout in Education. New York.
2. Vygotsky L. S. (1983). Tafakkur va nutq. Moskva.
3. Piaget J. (2002). Bola psixologiyasi. Toshkent.
4. UNESCO (2021). Education and Teacher Well-being. Paris.
5. OECD (2020). Teachers’ Professional Well-being. Paris.
6. Darling-Hammond L. (2017). Teacher Learning and Educational Improvement.